

A vila imaxinada

UN BESTIARIO EN OZA

UNHA ACHEGA DE ANTONIO MANUEL FRAGA

Deputación
DA CORUÑA

asociación de
escritoras
escritores
en lingua galega
www.aelg.gal

COLABORA:

Concello
de AMES

AUTOR: Antonio Manuel Fraga

BIOGRAFÍA: (Nogueirosa, 1976) é un enxeñeiro técnico industrial e escritor galego. Estudou Enxeñaría Técnica Industrial en Ferrol. Ao regreso da emigración comezou a escribir. En 2013 gañou o X Certame de microrrelatos da Lonxa Literaria de Moaña e o Premio Merlín coa obra O Castañeiro de Abril. En 2015 gañou o I Premio Antón Risco de Literatura Fantástica coa novela Querido H.P. Lovecraft obra pola que conseguiu tamén o Premio da Crítica Galicia de Creación Literaria en 2017. En 2018 obtivo o I Premio María Victoria Moreno de Literatura Xuvenil por O bestiario científico de Anxos Nogueirosa, título polo que acadou o premio da Gala do Libro Galego 2019 á mellor obra xuvenil.

Un bestiario en Oza: Unha achega á ficción histórica e á fantasía sanadora

No 2015, hai xa uns cantos anos, batín por casualidade coa historia do Sanatorio Marítimo de Oza. Foi a través dunha exposición titulada Pegadas da memoria, que organizaba a Universidade da Coruña no edificio que hoxe en día acolle a Facultade de Fisioterapia e a Escola Universitaria de Enfermaría, e que no pasado constituíu o pavillón número 4 do sanatorio, tamén coñecido como pavillón de colonias.

Aquela exposición amosaba unha manchea de imaxes que repasaban a historia dun emprazamento que se reinventou unha e outra vez ao longo do tempo.

Todo comezou no século XVII cando, tras o ataque á Coruña do corsario Francis Drake, se instalou na punta do Puntal unha batería para a defensa da cidade. Posteriormente, no século XVIII, esta batería costeira foi complementada cun fortín para o aloxamento da tropa; edificio que, cos anos, sería reformado para acoller o gran comedor do Sanatorio Marítimo.

A finais doséculo XIX, os barcos procedentes de América non podían parar na Coruña porque a cidade carecía de lazareto, polo que en agosto de 1888 inaugurouse un neste mesmo emprazamento. Mariñeiros, soldados e emigrantes pasaban alí a súa corentena. O lazareto constaba de dúas zonas separadas: o «lazareto limpo», situado no antigo fortín, e o «lazareto sucio», asentado en punta Filgueira. Sobre a desaparecida praia construíuse unha ponte de ferro de 300 metros de lonxitude, cunha porta en cada extremo e outra no centro, que comunicaba ambas zonas.

E, por fin, a comezos do século pasado o lugar reinventouse de novo como Sanatorio Marítimo, onde dúas de rapaces e rapazas procedentes de todo o Estado pasaban o verán para aproveitar os efectos benignos do mar e do sol, a vida ao aire libre, a sobrealimentación e o repouso; todo iso combinado, xaora, coa educación das crianzas que até alí chegaban.

O feitizo de Oza atrapoume desde as imaxes en branco e negro desa exposición. Fiquei cautivado polos seus edificios, polo ese empeño por mellorar a saúde da rapazada e, sobre todo, polas miradas das persoas que o habitaron. Esas miradas saíron das fotografías e craváronseme nas meniñas coma garfos para xa non ceibarme máis. Tiña que escribir unha historia situada nese tempo e nese lugar! E así naceu O bestiario científico de Anxos Nogueirosa.

Tanto o proceso de escrita como os posteriores encontros co lectorado proporcionáronme algúns dos momentos máis gozosos da miña vida como escritor. Momentos culminados co paseo literario celebrado na primavera de 2019, no que seguimos os pasos de Suso e de Tila, os protagonistas da novela, polo vello sanatorio.

Esa mañá partimos desde a súa parte alta, fronte ao novo Hospital Marítimo de Oza. Alí continúan aínda as columnas que gardan a súa entrada, aínda que xa non coroadas, coma antano, por dúas cruces de Lorena, símbolo universal da loita contra a tuberculose.

Moi preto da entrada encontramos o edificio que, noutrora, exerceu as labores de casa do conserxe ou casa do administrador (segundo o plano que se consulte). Para min será sempre a vivenda de Olegario, o conserxe rosmón e bebedor do que se acaban facendo amigos Suso e mais Tila durante a súa estadia no Sanatorio.

Continuamos logo paseando polos xardíns, que conservan aínda algúns dos elementos ornamentais que os protagonistas da novela viron en 1933, como o miradoiro coñecido como “o balcón de Pilatos” (disque os políticos preferían mirar o mar desde ese lugar e darlle as costas aos problemas do Sanatorio) ou a estatua clásica do “Españario”, que representa un rapaz sentado mentres se quita unha espiña da planta do seu pé esquerdo.

Repasamos tamén as distintas especies arbóreas que naquel momento poboaban estes xardíns, algunhas xa desaparecidas. Naquela altura concedíasele moita importancia á acción curativa da natureza, polo que a escolla das árbores a plantar nos terreos adxacentes a este tipo de sanatorios era de grande importancia. Cada árbore tiña a súa misión.

Visitamos despois os pavillóns do Sanatorio, algúns reducidos a simples pegadas que o tempo borrou. Os dous primeiros (o número 1 e o número 2) foron derrubados en 1993, ano no que comezaron as obras do novo Hospital Marítimo de Oza.

Outros tres, pola contra, continúan aínda en pé. Trátase do pavillón do Fortín, o pavillón número 3 (tamén coñecido como pavillón cirúrxico Fernández Latorre) e o pavillón número 4 ou de colonias que, como xa comentei, ten unha nova vida como escola universitaria.

Fronte ao pavillón número 4 falamos tamén da escola do Sanatorio. Alí exerceu o seu labor docente Elvira Bao Maceiras, mestra republicana e galeguista que sería represaliada tras o golpe militar do 36, pasando varios meses no cárcere e sendo afastada definitivamente do ensino público.

Tras unha breve parada na capela de Santa María de Oza, lembramos a desaparecida praia do Lazareto, hoxe sepultada baixo a ampliación do porto da Coruña.

Na nova praia de Oza, creada ao pé do Faro, recordamos a lenda dos homes mariños do mar da Coruña, unhas criaturas con grande importancia na trama de O bestiario científico de Anxos Nogueirosa. A lenda dos homes mariños foi recollida no século XVII polo cardeal Jerónimo del Hoyo, quen dicía que eran “pescados de la misma figura de hombres”. O cardeal afirmaba tamén que eran amigos dos humanos e que a súa aparición presaxiaba unha boa pesca.

Alí, preto dese mar no que Suso e mais Tila se bañaran décadas atrás, despedimos un paseo que non fixo senón aumentar a miña fascinación polo vello Sanatorio de Oza.

Sen dúbida, parte de min quedou para sempre entre os seus muros.

Propostas didácticas:

ACTIVIDADE 1: BESTIARIO TOLO

A actividade consiste no seguinte:

- Tira un dado e anota no animal da columna da esquerda que corresponde co teu número.
- Volve a tirar o dado e anota agora o animal da columna da dereita que corresponde co teu número.
- Une as dúas partes e xa tes a túa criatura marabillosa!

Agora completa a ficha:

Nome:

Nome científico:

Descrición:

Distribución (lugares de observación):

Hábitat (bosque, mar, río, etc):

Observacións (outros datos de interese):

Avaliación da actividade 1:

Esta actividade consiste na elaboración dunha ficha científica sobre unha criatura fantástica que sairá de tirar dúas veces un dado para unir dúas metades de animal.

Avaliarase en base aos seguintes aspectos:

- **Rigor científico** (é unha ficha científica e, aínda que se trate dunha criatura fantástica, deberase ser rigoroso/a). 1,3 puntos.
- **Habilidade na descrición**. 1,3 puntos.
- **Creatividade**. 1,3 puntos.
- **Uso e corrección da lingua**. 1,3 puntos.

Nota: Este sistema de avaliación é meramente orientativo e queda á criterio do/a mestre/a adaptalo ás circunstancias de cada alumnado.

Propostas didácticas:

ACTIVIDADE 2: ÁRBORES DOS XARDÍNS

Atopa na sopa de letras doce especies arbóreas dos xardíns do sanatorio.

V D S E T J K N Y F I U C A
B A Z P H L P I Ñ E I R O A
F T X U X M Q I V N A E R C
A Q L Q Q C A M E L I A O A
I U B S U Z O M T O X O E C
M M E U C A L I P T O B G I
T T H U D B K S P R R U X A
O U S B A F M H A R F V I Z
E O I X B C C P L X O L I N
T V V A T D E K M R E M B B
Y H F F M D D R E P U S E C
K N E T T H R D I D Q G T U
I D G K K I O G R G H A Q A
P L Á T A N O V A A A J C Y

acacia

cedro

iuaca

piñeiro

romeu

tuia

camelia

eucalipto

palmeira

plátano

toxo

xesta

Avaliación da actividade 2:

V D S E T J K N Y F I U C A
B A Z P H L P I Ñ E I R O A
F T X U X M Q I V N A E R C
A Q L Q Q C A M E L I A O A
I U B S U Z O M T O X O E C
M M E U C A L I P T O B G I
T T H U D B K S P R R U X A
O U S B A F M H A R F V I Z
E O I X B C C P L X O L I N
T V V A T D E K M R E M B B
Y H F F M D D R E P U S E C
K N E T T H R D I D Q G T U
I D G K K I O G R G H A Q A
P L Á T A N O V A A A J C Y

Ámbito docente:

Esta proposta didáctica, axeitada para moitos cursos pero que coidamos especialmente indicada para 1º ou 2º da ESO responde á necesidade de acadar os seguintes obxectivos dacordo co establecido no Decreto 86/2015.

a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e os grupos, exercitarse no diálogo, afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes, como valores comúns dunha sociedade plural, e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.

c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.

d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas, e resolver pacificamente os conflitos.

e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes de información, para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación.

f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas en diversos campos do coñecemento e da experiencia.

h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, na lectura e no estudo da literatura.

l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e da historia propias e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural. Coñecer mulleres e homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega, ou a outras culturas do mundo.

m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos de coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora, e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicación con outras linguas, en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

Asemade, incluímos unha relación de estándares de aprendizaxe relacionados coa proposta de aula que poden ser tidos en conta á hora de programar esta actividade desde a materia de lingua e literatura galega.

1º da ESO

LGB2.4.1. Comprende, interpreta e sintetiza textos propios da vida educativa: webs educativas, información de dicionarios, glosarios e enciclopedias en distintos soportes.

LGB2.4.2. Segue instrucións para realizar tarefas de aprendizaxe guiadas, con progresiva autonomía.

LGB2.12.1. Produce textos de distintos xéneros: descrições, narracións de feitos e exposicións de ideas e conceptos.

LGB3.12.1. Participa en proxectos (elaboración de materiais multimedia, folletos, carteis, recensión de libros e películas, obras de teatro, etc.) nos que se utilizan varias linguas e relacionados cos elementos transversais, evita estereotipos lingüísticos ou culturais e valora as competencias que posúe como persoa plurilingüe.

LGB4.3.1. Analiza a súa propia práctica lingüística e valora a importancia de contribuír individual e socialmente á normalización da lingua galega.

2º da ESO

LGB1.1.1. Comprende o sentido global e identifica a intención comunicativa de textos orais de carácter informativo propios dos medios de comunicación audiovisual (reportaxes, crónicas e documentais).

LGB2.12.1. Produce, en formato papel ou dixital, escritos de distinta tipoloxía a partir dun modelo, fundamentalmente, narrativos e descritivos.

LGB3.11.1. Participa en proxectos (elaboración de materiais multimedia, folletos, carteis, recensión de libros e películas, obras de teatro, etc.) nos que se utilizan varias linguas e relacionados cos elementos transversais, evita estereotipos lingüísticos ou culturais e valora as competencias que posúe como persoa plurilingüe.

En canto ás competencias clave, consideramos que as máis traballadas a través desta proposta son a competencia de comunicación lingüística, de aprender a aprender, sociais e cívicas, conciencia e expresións culturais e a competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía na súa vertente da ciencia.

Malia ser unha proposta para a área de galego e para os cursos primeiros da etapa de EDUCACIÓN SECUNDARIA OBRIGATORIA consideramos que a proposta é adaptable a outras materias (incluso ás sesións de tutoría ou ás sesións preliminares de certas unidades didácticas das materias de bioloxía e xeoloxía ou física e química -a través da demostración do método científico e a catalogación implícita no contido da mesma-) e agardamos que sexa do voso agrado e aproveitamento.

A vila imaxinada é un proxecto de creación de material de apoio á docencia desde a Asociación de Escritoras e Escritores en Lingua Galega que se adecúa aos estándares de aprendizaxe da lei educativa vixente e propón alternativas para conseguir os obxectivos de etapa do alumnado do noso sistema educativo en coordinación coa realidade galega na que se atopan.

A vila imaxinada oferta outro xeito de mirar o mundo da man de creadoras e creadores que alicerzan o pensamento nas letras e constrúen pontes e cidades habitadas polo pensamento crítico e polo soño dunha sociedade consciente da súa cultura e do seu labor de usuario e creador da mesma.

Esta achega de Antonio Manuel Fraga ademais, explora elementos transversais do currículo como a o respecto entre iguais, os hábitos saudables e o coidado do patrimonio material e inmaterial. Pode ser empregada tanto para unha materia específica como para as propostas de titoría tan necesarias para o desenvolvemento da persoa ao longo do curso escolar.

Como temáticas principais da proposta didáctica resaltamos: creación artística, coñecemento histórico, hábitos saudables, igualdade, identidade, pensamento crítico, oralidade, debate, desenvolvemento das habilidades de investigación científica e interese pola entorna natural e a súa riqueza e variedade de paisaxes e especies que a habitan.

A vila imaxinada é un proxecto da AELG creado co
amparo da Deputación de A Coruña.

Proposta didáctica: Antonio Manuel Fraga

Coordinación: Anna R. Figueiredo

Ilustración de capa: Luz Beloso

Maquetación e produción audiovisual: Beatriz Pereira